

**MAKTABDA KASBGA YO‘NALTIRISH ISHLARI
SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING MUHIM VAZIFALARI**

Isakova Zilola Xamidullayevna

Toshkent viloyati Angren shahri 18-maktab amaliyotchi psixologi

Giyasova Dilshoda Baxtiyarovna

Toshkent viloyati Angren shahri 16-maktab amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktabda kasbga yo‘naltirish ishlari samaradorligini oshirishning muhim vazifalari, o‘quvchilarning kasbiy qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, ularga to‘g‘ri yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish hamda ta‘lim jarayonida kasbiy yo‘naltirish ishlarini tizimli tashkil etish masalalari yoritiladi. Shuningdek, maktab, oila va jamiyat hamkorligi asosida o‘quvchilarning ongli kasb tanlashiga erishish yo‘llari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

***Kalit so‘zlar:** kasbga yo‘naltirish, o‘quvchi shaxsi, kasbiy qiziqish, qobiliyat, psixologik diagnostika, mehnat bozori, ta‘lim tizimi, hamkorlik.*

XULOSA

Maktabda kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarni kelajak hayotga tayyorlashning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy jamiyatda kasb tanlash masalasi shaxsning ijtimoiy mavqei, o‘zini namoyon etishi va jamiyatda munosib o‘rin egallashiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bois ta‘lim muassasalarida kasbga yo‘naltirish ishlarini samarali tashkil etish dolzarb pedagogik va psixologik vazifalardan biri sanaladi.

Kasbga yo‘naltirish ishlarining samaradorligini oshirish avvalo o‘quvchilarning individual xususiyatlarini chuqur o‘rganishdan boshlanadi. Har bir o‘quvchining qiziqishi, qobiliyati, intilishi va psixologik holatini

aniqlash orqali unga mos kasbiy yoʻnalishlar tavsiya etilishi mumkin. Bu jarayonda psixologik diagnostika, kuzatuv, suhbat va test metodlaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Maktabda kasbga yoʻnaltirish ishlarini tizimli ravishda yoʻlga qoʻyish ham samaradorlikni oshiruvchi asosiy omillardan biridir. Mazkur faoliyat faqatgina maʼlum tadbirlar bilan cheklanib qolmasdan, dars jarayonida, sinfdan tashqari mashgʻulotlarda, uchrashuv va seminarlar orqali uzviy davom ettirilishi lozim. Oʻquvchilarga turli kasblar, ularning jamiyatdagi oʻrni va ahamiyati, mehnat faoliyatining mazmuni haqida muntazam maʼlumot berib borish ularning kasbiy dunyoqarashini kengaytiradi.

Kasbga yoʻnaltirish ishlarida maktab amaliyotchi psixologi, fan oʻqituvchilari va sinf rahbarlarining hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Ularning oʻzaro hamjihatlikda olib boradigan ishlari oʻquvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlashda, ularni rivojlantirishda va toʻgʻri yoʻnaltirishda muhim natijalar beradi. Ayniqsa, ota-onalar bilan hamkorlikni yoʻlga qoʻyish oʻquvchining kasb tanlash jarayonida ijobiy taʼsir koʻrsatadi.

Zamonaviy sharoitda kasbga yoʻnaltirish ishlarining samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish ham muhim vazifa hisoblanadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv metodlar, kasbiy treninglar, mahorat darslari va ishlab chiqarish korxonalarini bilan hamkorlik oʻquvchilarda real kasbiy tasavvurlarni shakllantiradi. Bu esa ularning kasb tanlashda xatolarga yoʻl qoʻymasligiga yordam beradi.

Shuningdek, oʻquvchilarda mustaqil fikrlash, masʼuliyat, maqsadga intilish, oʻz imkoniyatlarini baholay olish kabi shaxsiy sifatlarni rivojlantirish ham kasbga yoʻnaltirish ishlarining muhim vazifalaridan biridir. Chunki kasb tanlash faqat qiziqish emas, balki ongli qaror va hayotiy reja bilan bogʻliq jarayon hisoblanadi. Kasb tanlashda eng muhimi — bu oʻz qiziqishlaringiz va istaklaringizga asoslanishdir. Agar kasb sizga yoqmasa, uni bajarmoq qiyin boʻladi va u sizni qoniqtirmaydi. Shuningdek, inson oʻzining tabiiy

iste'dodlari va qobiliyatlarini ham hisobga olish kerak. Agar siz matematika yoki fizikaga qiziqsangiz, muhandislik yoki ilmiy sohalarga e'tibor qaratish mantiqiy bo'ladi. Kasb tanlashda mehnat bozoridagi talab va taklifni hisobga olish muhim. O'zgaruvchan iqtisodiy sharoitda ba'zi kasblar ortiqcha talabga ega bo'lishi yoki yomon ish sharoitlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Mavjud va istiqbolli kasblarni tahlil qilish, mehnat bozoridagi tendentsiyalarni kuzatish talabalar uchun muvaffaqiyatli kasb tanlashda yordam beradi.

Kasbni tanlashda o'zingizni kelajakda qayerda ko'rishingizni hisobga olish kerak. Ba'zi kasblar uzoq muddatli va rivojlanish imkoniyatlarini taklif qilsa, boshqalari nisbatan cheklangan bo'lishi mumkin. Karyera imkoniyatlari, o'qish va malaka oshirish imkoniyatlarini o'ylab ko'rish muhim. Kasb tanlashda ijtimoiy jihatlar ham muhim. Masalan, ba'zi kasblar o'zaro aloqalar va jamoa bilan ishlashni talab qiladi, boshqalari esa yakka tartibda ishlashni afzal ko'radi. Psixologik jihatdan, insonlar o'zlarining ishlash uslubiga qarab kasb tanlashlari kerak. Agar siz boshqalar bilan ishlashni yoqtirgan bo'lsangiz, guruh bilan ishlashni talab qiladigan kasblarni tanlashingiz kerak. Kasb tanlashda ishlash sharoitlari va ish haqi ham muhim omil bo'lishi mumkin. Ba'zi kasblar yuqori daromad va yaxshi sharoitlarni taqdim etishi mumkin, boshqalari esa kamroq daromad, lekin o'ziga xos qiziqarli yoki ijodiy ishlarni taklif etadi. Talabalar o'zlarining ehtiyojlariga qarab ish sharoitlarini va maoshni baholashlari kerak.

Har bir kasb o'ziga xos ta'lim va malaka talablariga ega. Ba'zi kasblar maxsus oliy ta'limni yoki malaka oshirishni talab qilsa, boshqalari qisqa muddatli kurslar yoki amaliy mashg'ulotlar orqali ham o'zlashtirilishi mumkin. Kasb tanlashda ta'lim jarayonini va unga sarflanadigan vaqtni hisobga olish muhim. Ba'zi kasblar shaxsiy hayot bilan ish o'rtasidagi muvozanatni saqlashda qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Kasb tanlashda ish va shaxsiy hayot orasidagi muvozanatni o'ylash zarur.

Agar siz oilaviy vaqtni qadrlasangiz, ishning shaxsiy hayotingizga to'sqinlik qilmasligiga e'tibor berish kerak. Ba'zi kasblar sog'liq va xavfsizlikka zarar yetkazishi mumkin, masalan, kimyoviy moddalarga aloqada bo'lish yoki og'ir jismoniy mehnat talab qiladigan kasblar. Shuning uchun kasb tanlashda uning sog'liq va xavfsizlikka ta'sirini ham hisobga olish kerak.

Yoshlarni kelajakda mutaxassis sifatida o'zlarini teranroq tasavvur qilishlari va egallayotgan kasbiga xos-mos sifatlarni shakllantirishda pedagoglar va amaliyotchi psixologlarning o'rni kattadir. Yoshlarga ertangi kunda o'z faoliyatlaridan qoniqish hissini paydo qilishlari hamda o'z hayotlaridan mamnun yashashlari bugungi kundagi kasb bilimlarini to'g'ri egallay olishlariga bog'liqligini anglata olishlari lozim. Shundagina har bir inson har tomonlama sifatli hayot kechirishi va mavjud to'siqlarni osonlikcha yengib o'tishi mumkin bo'ladi. Natijada sohaning rivoji ancha tezlashadi. Bu esa jamiyat ravnaqidan dalolatdir. Mamlakatimizda uzluksiz ta'lim tizimida olib borilayotgan keng qamrovli islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri yoshlarni chuqur bilim olishlari, iste'dodlarini ro'yobga chiqarishda har tomonlama qo'llab-quvvatlash, shu bilan birgalikda ularning mustaqil hayotga tayyorlash ko'nikmalarini ham shakllantirib borish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Kasbning mazmunini va mohiyatini tushunmaslik talabalarda tanlagan kasbiga munosabatining salbiylashishiga olib keladi. Bunday holatning oldini olish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

- O'quv materiallarini, umuman ta'limni hayot bilan bog'lash.
- Ma'lumotlarni o'zlashtirishda shaxsiy faollikni shakllantirish.
- O'tgan bosqichdagi faoliyatdan qoniqish va kelgusi faoliyat uchun ijobiy zamin hozirlash.
- Istiqbol rejani muvofiqlashtirish va yosh bosqichining yuqorilashuviga qarab buni takomillashtirib borish.

- O'quv-uslubiy qiyinchilik bilan shaxsiy nomurosasizlik belgilari o'rtasidagi uzviylikni yo'qotish.

- Kasbiy faoliyat hayotning muhim qismi bo'lib, ishdagi muvaffaqiyatlar o'ziga ishonishga yordam berishligini inobatga olish.

Kasb tanlash jarayoni ijtimoiy ahamiyat kasb etsa-da, lekin uning ortida jismoniy individual (yakkahol) shaxs turadi. Shu boisdan ham har bir kasb tanlovchi shaxsiyatiga individual munosabatni amalga oshirish zarur. Buning uchun kasb tanlovchining yosh va jins xususiyatlariga binoan kasb maorifini amalga oshirish maqsadga muvofiq. Bunda birinchi navbatda shaxsning kasbiy ehtiyoji, motivi, layoqati, qiziqishi va qobiliyatini hisobga olish lozim bo'ladi.

Kasbga yo'naltirishning samarali usullari

Kasbga yo'naltirish jarayonini samarali tashkil etish uchun bir qancha usullarni qo'llash mumkin:

1. Individual maslahatlar va testlar: Talabalarga o'z qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlashda yordam berish uchun psixologik testlar, qiziqishlar va qobiliyatlarni aniqlovchi anketalar tashkil etish zarur. Bu testlar orqali talabalar o'zlariga mos bo'lgan sohani tanlashlari mumkin.

2. Kasbni o'rganish imkoniyatlarini yaratish: Talabalarni kasbga yo'naltirishda tajriba almashish va amaliyotlar juda muhim ahamiyatga ega. Talabalar amaliy mashg'ulotlar, internatura yoki malaka oshirish kurslari orqali o'z sohasini chuqur o'rganishlari mumkin.

3. Mehnat bozorini tahlil qilish: Kasbga yo'naltirishning samarali bo'lishi uchun mehnat bozoridagi talab va taklifni doimiy ravishda kuzatib borish lozim. Ushbu tahlillar talabalar uchun dolzarb va istiqbolli kasblar haqida aniq ma'lumotlar beradi.

4. Kasbiy seminarlar va konferensiyalar o'tkazish: Mavjud kasblar haqida ma'lumot beruvchi seminarlar va konferensiyalar o'tkazish talabalar

uchun foydali bo'lishi mumkin. Bu kabi tadbirlar orqali talabalar o'zlarining qiziqishlariga mos kasblar haqida ma'lumot olishlari mumkin.

Kasbga yo'naltirishda ta'sir etuvchi asosiy omillar quyidagilardan iborat:

- 1) Ta'lim - tarbiya tizimida kasbga yo'naltirish faoliyatining mazmuni va metodikalari majmuasi mukammal ravishda mujassamlashganligi.
- 2) Kasbga yo'naltirishda o'qituvchilar jamoasi faoliyati hamkorligi va samaradorligi.
- 3) Soha mutaxasisi bilan hamkorlik.
- 4) Kasbga yo'naltirishda yoshlar tashkilotining ishtiroki.
- 5) Darsdan tashqari olib boriladigan ishlar mazmunida kasb tanlashning alohida ajratilib ko'rsatilishi.
- 6) Ishlab chiqarish tashkilotlarida kasbga yo'naltirishni ommaviy va keng ko'lamda yo'lga qo'yilishi.
- 7) Kasbga oid ko'rgazmalar, sayohatlar uyushtirilishi.
- 8) Ijodkor, nufuzli, mahoratli kishilar bilan uchrashuvlar o'tkazilishi.
- 9) Kasbga yo'naltirishda mahalliy matbuot, radio va televideniening ishtiroki.
- 10) Mutaxassis psixologlar tomonidan kasbiy bilimlarning o'quvchilarga doimiy tarzda berilishi va ular bilan individual ishlash.

Yoshlarning idividual tipologik xususiyatlari, yoshi va jinsini hisobga olgan holda ularning har birini oqilona kasbga yo'naltirish shaxs psixologiyasining muhim vazifalaridan biridir. Maktab davridagi tanlagan kasbi bilan, oliy ta'limdagi mutaxassislik yo'nalishining bir-biriga nomutanosibliigi yoshlarda sohaga nisbatan sovuqqonlik muhitini shakllanishiga olib kelmoqda.

Kasbga yoʻnaltirish tizimi talabalar uchun oʻta muhim bir jarayon hisoblanadi. Talabalar oʻz qobiliyatlari va qiziqishlariga mos kasb tanlashlari uchun ularni toʻgʻri yoʻnaltirish va oʻqituvchilarni bu jarayonni samarali amalga oshirishga tayyorlash zarur. Kasbga yoʻnaltirish tizimini takomillashtirish, mehnat bozori talablariga moslashtirish va yangi usullarni joriy etish orqali bu jarayonning samaradorligini oshirish mumkin. Bu esa nafaqat talabalarning muvaffaqiyatli kelajagini taʼminlash, balki jamiyatning iqtisodiy rivojlanishiga ham hissa qoʻshadi. Kasb tanlash juda muhim va shaxsiy qaror hisoblanadi. Toʻgʻri kasbni tanlash uchun oʻz qiziqishlaringiz, isteʼdodlaringiz, mehnat bozoridagi talablar, kelajakdagi rivojlanish imkoniyatlari va shaxsiy hayot bilan ish oʻrtasidagi muvozanatni inobatga olgan holda qaror qabul qilish lozim. Har bir kasb oʻziga xos afzalliklar va kamchiliklarga ega, shuning uchun tanlovni amalga oshirishda har jihatdan oʻylab koʻrish zarur.

Bugungi kunda maʼnaviy jihatdan mukammal rivojlangan insonni tarbiyalash, taʼlim va maorifni yuksaltirish, milliy istiqlol gʻoyasini oʻzida mujassam etgan yangi avlodni voyaga yetkazish davlatimiz siyosatining ustuvor yunalishlaridan biri hisoblanadi. Fan va texnikaning bugungi kun taraqqiyotiga javob berish uchun keng saviyali, bilimdon, oʻz kasbining fidoiy kishisini kamol toptirish orqali davlatimizda raqobatbardosh kasb egalarini shakllantirish lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktabda kasbga yoʻnaltirish ishlari samaradorligini oshirish koʻp qirrali va tizimli yondashuvni talab etadi. Oʻquvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, psixologik qoʻllab-quvvatlash, pedagogik hamkorlikni kuchaytirish va zamonaviy metodlardan foydalanish orqali oʻquvchilarning ongli kasb tanlashiga erishish mumkin. Bu esa kelajakda jamiyat uchun malakali, oʻz kasbini sevuvchi va masʼuliyatli kadrlar yetishib chiqishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Qodirov B.R., Qodirov K.B. Kasbiy tashxis metodikalari to'plami. Amaliyotchi psixologlar uchun metodik qo'llanma.T.2003 yil.
2. Nabijonova D. O`quvchilarni kasbga yo`naltirish psixologiyasi. Toshkent: 2002. - 38 b
3. G'oziev E.G`. Ontogenez psixologiyasi - Toshkent: Noshir , 2010. - 73 b.
4. F.R.Abduraxmonov, Z.E.Abduraxmonova. Kasb psixologiyasi . Darslik. T. 2018. 176 b.
5. Xaydarov F.I., Xaliliova N.I. "Umumiy psixologiya". - Toshkent: Mumtoz so`z, 2010. – 97 b Matyoqubovna, A. R. (2022).
6. Yoshlarni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltirish ijtimoiy voqelik sifatida. Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali, 2(11), 436-438.
7. ZIYO NET

